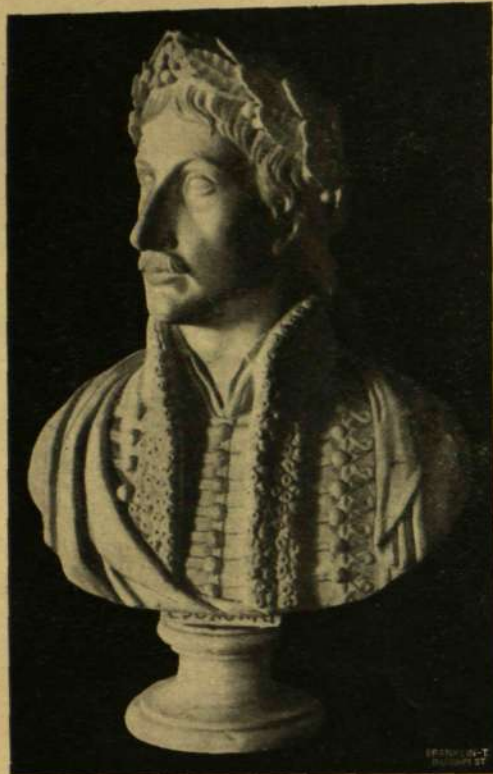

CSOKONAI SZOBRA FERENCZY ISTVÁNTÓL A DEBRECZENI KOLLEGIUMBAN.

A CSOKONAI-KIÁLLÍTÁS DEBRECZENBEN.

Debrecen, május 16.

Csokonai Vitéz Mihály születésnapja: Debrecen, a nagy költő halálának századik évfordulója alkalmából, az idei január hónap 27 és 28-ik napjaira országos jelentőségű ünnepet tervezett. A százados ünnep határidejét azonban az akkori zavaros politikai viszonyok, de különösen az általános képviselőválasztások miatt el kellett halasztani. Ezért az ünnepélyek megtartására legalkalmasabbnak találta a rendezőség május havát, melynek 20. és 21-ik napjain fognak lefolyni azok az ünnepélyek, melyeket a debreczeni Csokonai-kör rendez lelkes gondnal.

A Magyar Tudományos Akadémia, a Kisfaludy és a Petőfi-Társaság, nemkülönben az ország majd minden nagyobb irodalmi és kulturális egyesülete részt vesz ezeken az ünnepéken, melyeknek egyik legfőbb érdekessége lesz annak a kiállításnak bemutatása, melyen száz év múlva először láthatjuk együtt a Csokonaira vonatkozó emléktárgyakat.

Az ilyen kiállítás rendezése nagy fáradságot kíván, s nagyon nehéz az ország minden részében elszórtan fölfedezett ereklyék egybegyűjtése. Sajnos, hogy a legnagyobb körültekintés mellett sem lehetett az összes Csokonai-ereklyéket a kiállítás számára megszerezni s még most öt nappal a kiállítás megnyitása előtt sem kapott értesítést a kiállítás rendezősége olyan ereklyetárgyakról, a melyeknek létezéséről pedig tudomása van.

A kiállításra bejelentett tárgyak nagy része szintén nem érkezett még meg, de rendelkezésre állnak már most is a Csokonai-kör ereklyemúzeumának, a debreczeni ref. főiskolai könyvtárnak s a Nemzeti Múzeumnak Csokonaira vonatkozó tárgyai.

A kiállítás túlnyomó részét a költő műveinek különböző kiadásai teszik. Ezek közt ott találjuk a legértékesebb példányokat is. A bécsi, nagyváradi s a későbbi pesti kiadások mindenike megtalálható a kiállítás könyvtári részében. Ezek közt természetesen a bécsi kiadások — a könyvkötészetnek már akkori fejlett izlésével — feltűnést keltenek. Művészi illusztrációkkal találkozunk e könyvesképekben abból az időből, mikor Magyarországon jóformán még csak a három debreczeni rézmetsző dolgozott, a kik Csokonai későbbi munkáihoz szolgáltatták a metszeteket s a kiknek Csokonai hiteles, életbű arcképeit köszönhetjük.

De ha a költeménykötetek nagy számban vannak képviselve a kiállításon, annál ritkábbak Csokonai megzenésített dalainak kiadványai.

Hangjegyzet mindössze kettő van. Ezek a legértékesebb példányok közül valók. Az egyik az 1803-ban Bécsben megjelent hangjegyzet, melynek első zenei száma valószínűleg a *Haydn* munkája; Csokonai «A pillangóhoz» című költeményét zenésítette meg szép melódiákban. *Kossovits* és *Stipa* zenészek «A remény» és «Szemrehányás» című dalokhoz irtak zenét a füzetben, melynek értékét Csokonai ajánló sorai még értékesebbé teszik.

A másik hangjegyzet Pozsonyban jelent meg. Évszám nincs a címlapon, de valószínű, hogy az 1810—20 közötti években jelenhetett meg. Pfeifer Ferencz adta ki. Csokonai hat dalát tartalmazza. Hogy ki volt Pfeifer, azt nem tudja a zenetörténet, de érdemes, szép, magyaros zenét irt a Csokonai-dalokhoz. A legszebb bortalok egyike a «Mért ne innánk» című szövegre irt zene. Csodálatos, hogy e hat dalt sehol nem ismerik az országban. De majd megismerik, mert a Csokonai-kör az ünnep alkalmából kiadja azokat, hogy a szép dallamokat megmentse a feledéstől.

Csokonainak egész halmaz kézirata van a kiállítás levéltári osztályában. Itt vannak elhelyezve a Nemzeti Múzeum kincsei fényképmásokban s a debreczeni collegium relikviái eredetiben.

Ezek közt a legérdekesebbek egyike annak a búcsúbeszédnek a kézirata, a melyet Csokonai a collegiumból való eltávozását megelőzőleg a főiskolai ifjúsághoz intézett 1795-ben. Ez a legrégibb Csokonai-kéziratok közül való. Itt van «Dorothyá»-jának eredeti kézirata, a komikus eposz fogalmazványának egy része. A «Még egyszer Lillához» című vers kézirata szintén itt található, úgyisintén *Fazekas* Mihálynak, a

«Ludas Matyi» szerzőjének Csokonai temetésére írott halotti búcsúztatója is eredeti kéziratban.

Mindezek a collegiumi levéltár feltéve őrzött ereklyéi. Egyikét-másikát *Dombi Márton* volt főiskolai szenior, Csokonai deák-társa szerezte meg a költő édesanyjától, a többi későbbi időben mások ajándékozták a könyvtárnak.

Itt van Csokonai legutolsó levele is. «A debreczeni három rézmetsző diákhöz» czimezi a levelet s a borítékon sem említi nevüket. Betegágyából írta *Erdős Lajos*-ékhöz e levelet. (A három rézmetsző diák egyikét így hívták.) Nagy szeretet sugárzik ki a levél minden sorából barátai iránt, panaszkodik, hogy egyre beteges lesz s el sem tudja képzelni, hogy adósságát mikor tudja megfizetni a rézmetszőknek.

A festmények közül kiválik az *Aggházy* Gyula által festett arckép, mely Csokonait idealizálva tünteti fel. Ezt a képet a csurgói főgimnázium festette meg s becsátotta a kiállítás rendelkezésére. Több kép a legújabb időből való s csupán Csokonaira vonatkozó tárgyánál fogva került a kiállításra. Ifj. *Kovács* János «Csokonai a nagyerdőben» és «Csokonai a hortobágyi csárdában» című képei is ezek közül valók.

Ki van állítva a *Jankó* János «Lakodalmas csoport» című képének színesen átfestett példánya, melyen Csokonai a főalak. Az eredeti metszetet *Komlóssy Artur* volt városi főjegyző családjának egyik tagja festette át annak idején. A régi magyar szobrászat becses alkotása Csokonai mellszobra *Ferenczy* Istvántól.

A képek közül érdekes a története *Lilla* arcképének. *Lilla* arcképét 1899-ig nem ismertük. *Szendrey* Imre, Csokonai egyik buzgó életrajz-írója fedezte fel *Kalicza* Géza komáromi törvényszéki bírónál, a ki *Lilla* egyik volt komáromi házában megvétele után, a padláson talált e képre. Ez a kép *Vajda* Julián papagályával ábrázolja. Erről való részleges másolat az,

CSOKONAI SZOBRA DEBRECZENBEN, ISZÓ MIKLÓSTÓL.

Aggházy festménye a csurgói gimnáziumban.

Áczélmetszet művei 1894. évi kiadásából.

Kovács János festménye a debreczeni városi kaszinóban.

CSOKONAI ARCKÉPEI.

a melyet nemrég a «Vasárnapi Ujság» közölt ez évi 8-ik számában Csokonaira vonatkozó több debreczeni képpel együtt.

Ki van állítva *Lilla* gyűrűje is, a melylyel Csokonai eljegyezte őt. Mikor *Lilla* Duna-Almásdon haldoklott, *Végh* Mihálynak, második urának azt mondta, hogy ezt a gyűrűt temessék el vele a sírba. Mikor azonban *Lilla* örökre lehunyta szemeit, *Vajda* Sámuel, a ki mint refomátus lelkész a temetési szertartást végezte, *Lilla* unokatestvérének, *Vajda* Elek asztalosmesternek e szavakkal adta át:

«Ez a gyűrű meg magát illeti, tegye el s őrizze meg, mert ezt *Lilla* Csokonaitól kapta.» A gyűrű egyébként nem jegygyűrű formájú, hanem régi pecsét aranygyűrű s szokatlanul nagy is az átmérője finom női ujjakhoz.

Ki van még állítva Csokonai flótája és furulyája. A flóta *Erdős* Mihály furtai földbirtokosé, a rézmetsző diákok egyikének ivadékaként volt s *Dömsödi* Károly debreczeni polgár útján jutott a Csokonai-ereklyetár birtokába. A furulya a

collegium múzeumának tulajdona s hitelességéhez kétség nem férhet.

Lilla szoltáros könyvét *Szendrey* Imre küldte meg. *Végh* Mihály volt hetényi ev. ref. esperes, *Lilla* második férje ajándékozta egyik káplánjának.

Csokonai kedvenc iskolai könyve (*Gradus ad Parnassum*) egyike a legbecesebb Csokonai-relikviáknak. Csokonai «sajátkezűleg» firkálta be egyes lapjait.

A többi Csokonai-ereklyék közt nagyon sok értékes művészeti, irodalomtörténeti darab van, a melyek együttesen a kiállítást érdekessé és a kegyelet felkeltésére alkalmas látványossággá teszik.

*

Csokonai Vitéz Mihály szobrát, — mely a legsikerültebb magyar szobrok egyike, — 1871. október 11-ikén leplezték le Debreczenben.

Közel négy évtizeddel e előtt a «Honművész» című szépirodalmi folyóirat penditette meg az

eszmét, 1836-ban, hogy a költőnek ne csak sírja jelöltesse meg emlékművel, de Debreczen város valamelyik közterén, szobrot is állítson dicsőítésére.

1861-ig azonban a szobor létesítése ügyében nem sok történt. A debreczeni Emlékkert-társulat vette aztán kezébe az ügyet.

Iszó Miklóst, a genialis magyar szobrászt bízták meg a szobor-terv készítésével.

Az ércszobor Münchenben, a királyi öntődében készült 4500 bajor forintért. Talapzata, mely 900 vámmáza súlylyal bír, egy bécsi kőfaragó műhelyből került ki s 5500 osztrák forint volt az ára. A rendelkezésre álló 15,000 forint többi részét *Iszó* kapta tiszteletdíjúl. A 21 láb magas szobor felírása csupán ennyi:

«CSOKONAI
1773—1805»

Hogy ki volt Csokonai, úgy is tudja minden művelt magyar ember.

Szathmáry Zoltán.

LAKODALMAS CSOPORT. (A középen Csokonai szava.) — JANKÓ JÁNOS FESTMÉNYE.

Jelfy Gyula fényképe.

CSOKONAI ISKOLAI KEZIKÖNYVE, FLÓTÁJA, FURULYÁJA, LILLA IMAKÖNYVE ÉS GYÜRÜJE.

LILLA IMAKÖNYVE A ZSOLTÁROKKAL

LILLA IMAKÖNYVE

tettünk, Grubissich automobilján elvitt minket mindenfelé; nagyon jó gépe van, ő maga vezette, egy óra alatt 50 kilométert haladt.

Egy délután kimentünk Karthagóba, mégpedig úgy, hogy a várost megkerülve, a tuniszi csatornán gőzkompon vitték át az automobil, és a tavak mellett jutottunk fel Karthagóba. Visszafelé betértünk egy francia gróf kastélyába, ki Tunisz mellett vett egy birtokot és ott gazdálkodik. A háziak ép a tennisznél voltak, mikor megérkeztünk. Nagyon szívesen fogadtak és kedves konzultunk is beállt a tenniszezők közé. Mi hölgyek a pálmák alól néztük a fiatalság jókedvét, mint röptették egymásnak a labdákat. Nekem az volt a különös, hogy a labdaszedők szerencsének voltak, burnusz a vállukon, fejükön turbán, de mezíteláb voltak. Szinte kiritt kezükből a fehér labda.

Úgy éreztem magam, mintha idehaza falun volnék, látva a sok apró háziállatot, csibét, kacsát, libát, csak hogy a csibék pálmák lombjai alá menekülnek a hőségétől, és a baromfiudvarban az apró állatok között flamingók is lépdelnek, hosszú lábakkal átlépik a csirke- és liba-családot és büszkén néznek le az apró szárnyasokra, hogy míg azok gyorsan szedik lábcsakájukat, szaladva egy szem árpa után, addig ők csak egyet lépnek és nyakuk kinyújtásával minden fáradság nélkül elkapják az aprók elől a jó falatokat. A gulya is nagyon különös. Teve a vezető, az megy elől, utána apró kis tehének,

nálunk borjuszámba mennének. Itt többnyire a kecske és a juh tejét isszák.

K. grófok szíves látását megköszönve, sietünk vissza Tuniszba, mert 7 óra ebédre voltunk hívva a német konzulhoz. Még este színházba ment az egész társaság. Színelőadás ritka eset Tuniszban; ottlétünkön ép egy igen jó színtársulat volt ott, mely máskor Szentpéterváron szokott játszani, de a háború miatt most nem engedték ott játszani. Ezért jöttek Tuniszba.

A színház akkora, hogy 5000 ember fér el benne. Naponta két előadást tartottak, egyet délután két órakor, másikat este 7-9 órakor, még pedig első darab volt egy egyfelvonásos vigiáték, azt követte a «Tosca» opera, azután volt még egy operett, de mi azt már nem tudtuk végigvárni, mert éjfél után két óra volt. Mindig tele volt a ház. Megkérdeztem az urakat: hogy van az, hogy itt ily nagy pártolásra talál a színművészet? Azt válaszolták, azért, mert ritkán jutnak ily élvezethez. Kihaszalják tehát az alkalmat, a meddig módjuk van benne, de csak a francziák, — az arabs nem megy színházba. (Vége következik.)

EGYVELEG.

* Az 1904. évben a spanyol bikaviadatok alatt 12 ezer bika pusztult el, melyek közel 10 ezer lovat öltek meg. A legjobb bikákat Andaluziában Veragna herceg neveli, a kinek e révén óriási jövedelme van.

Mátrai Lajos szoborműve.

SCHWEIDEL ALAKJA A ZOMBORI SZOBRON.

SCHWEIDEL JÓZSEF EMLÉKSZOBRA- NAK LELEPLEZÉSE ZOMBORBAN.

Zombor város hazafias polgársága kegyelelesen ápolja a hazáért és szabadságért vértanú-halt fiának, Schweidel József 1848/49-iki honvédtábornoknak emlékeztet. Pár évvel ezelőtt emléktáblával jelölte meg a vitéz tábornok szülőházát, most pedig szobrot állíttatott neki a város egyik főterén.

Schweidel, ki 1796-ban született Zomborban, mint közhuszár kezdte katonai pályáját a Napoleon elleni háborúk idején s az előkelő családból származó, tehetséges ifjú katona hamar emelkedett tiszti rangra. Mikor a szabadságharc kitört, már őrnagy volt a 4-ik huszárezredben. Az ezredet ekkor Bécsből Magyarországra rendelték; ezredese, alezredese lemondott és Schweidel lett az ezredparancsnok. Jellasics ellen vitézül küzdött a pákozdi csatában, majd a schwechati ütközetben is részt vett s ezredessé lépett elő. Ekkor megbetegedett, a mi egy időre távol tartotta a harctértől. Felábadván, Budavár bevétele után a főváros térparancsnoka lett, Szegedre is követte a kormányt s itt is városparancsnok volt. Jelentékeny a része a honvédsereg szervezési, ellátási és fölfegyverzési munkáiban, a melyekben nagy hasznát vették katonai tapasztalatainak, szervező képességének. A kormány lemondása után Görgei seregével harcolt s a világi fegyverletétellel az oroszok, ezektől pedig az osztrákok kezére került. Az aradi vérbíróskodást általi halálra ítélte, melyet ifjúkori bajtársa, Lichenstein herceg, közbejárására kegyelem útján golyó általi kivégzésre változtattak. Az ítéletet

október 6-ikán hajtották végre Aradon, többi tizenkét vértanú-társával együtt.

Emlékszobrára a gyűjtést néhány évvel ezelőtt kezdték meg Zomborban. A város polgársága rövid idő alatt összeadta a szükséges pénzt s a szobor kivételével megbízták Mátrai Lajos szobrászművészt. A szobor most készült el; az aradi vértanúk közül Schweidel az első, a kinek külön szobrot állítottak.

A leleplezési ünnepélyen, mely most, május 18-ikán folyt le, sokan jelentek meg a haza minden részéből. A képviselőház tagjait Justh Gyula elnök vezette. Budapest főváros hatósága két tanácsost és több bizottsági tagot küldött koszorúkkal. Arad város szintén küldött babérszort. Elmentek Budapestről a honvédegyesület és a honvéd-menedékház öreg honvédei, és máshonnan is sokan az agg honvédek egyesületeiből. Jelen volt Bács-Bodrogmegye hatósága, a többi törvényhatóság küldöttjeivel együtt. Ott volt az ünnepélyen a vértanú fia, Schweidel József birtokos is, családja tagjaival. Az érkezőket Latinovics Pál fogadta a vasutnál. A város zászlódiszben állott, este az utcákat fényesen kivilágították.

A szobor a megyeház előtti nagy téren áll. A küldöttek reggeli órákban zászlók alatt vonultak a térre. Itt két nagy sátrort emeltek; egyiket a Schweidel-család, másikat Zombor város, a képviselőház és a főváros küldöttei számára. A sátrakat a város, az állam és a Schweidel-család czimereivel díszítették föl.

Zombor város ünnepi közgyűlése nyitotta meg az ünnepélyt. Latinovics Pál főispán adott kifejezést annak az érzésnek, melylyel Zombor városa nyilvánítja kegyeletét a szabadságharcban vértanúságot szenvedett szülöttének. A közgyűlési tereméből vonultak a törvényhatóság tagjai a szoborhoz, melyet sok ezernyi tömeg vett körül. Vértesi Károly, a szobor-bizottság buzgó elnöke nyitotta meg az ünnepet, ismertette beszédében a szobor keletkezésének törté-

netét, és kiemelte azt a hazafias áldozatkészséget, a melyet a város közönsége ez alkalommal is tanúsított. Rácz Soma, a szobor-bizottság alelnöke beszéde után Rákosi Jenő főrendiházi tag szölt a nagy küzdelemről, melyet a magyar nemzet ezer év óta folytat függetlenségeért és teljes államiságának kivívásáért, és kiemelte, hogy a hazának idegen nyelvű polgárai csak akkor boldogultak, a mikor a küzdelemben egy csatában állottak azokkal, kik a magyar nemzeti állam eszméjéért harcoltak. Ezentúl is csak akkor haladhatnak, ha egyek lesznek a nemzettel.

A nagy éljenzéssel fogadott beszéd után Trencsényi Károly, a szobor-bizottság jegyzője ünnepi ódáját szavalta el. Vértesi Károly rövid beszéd kíséretében átadta a szobrot Zombor városának. Hanke Imre polgármester hazafias beszéddel vette át a szobrot.

Ezek után következett a szobor megkoszorúzása. Az első koszorút Justh Gyula tette le a képviselőház nevében, a következő szavak kíséretében: «Hirdesse e szobor, hogy a hazáért, a haza boldogulásáért és az alkotmányért fel kell áldozni életünket is, és midőn megkoszorújom a szobrot, kérem az Istent, segítsen bennünket nemzeti küzdelemünkben.» Kossuth Ferenc a függetlenségi párt koszorúját tette le a szoborra ezen szavakkal: «Ő meghalt a hazáért, mi pedig azt akarjuk, hogy a haza éljen.»

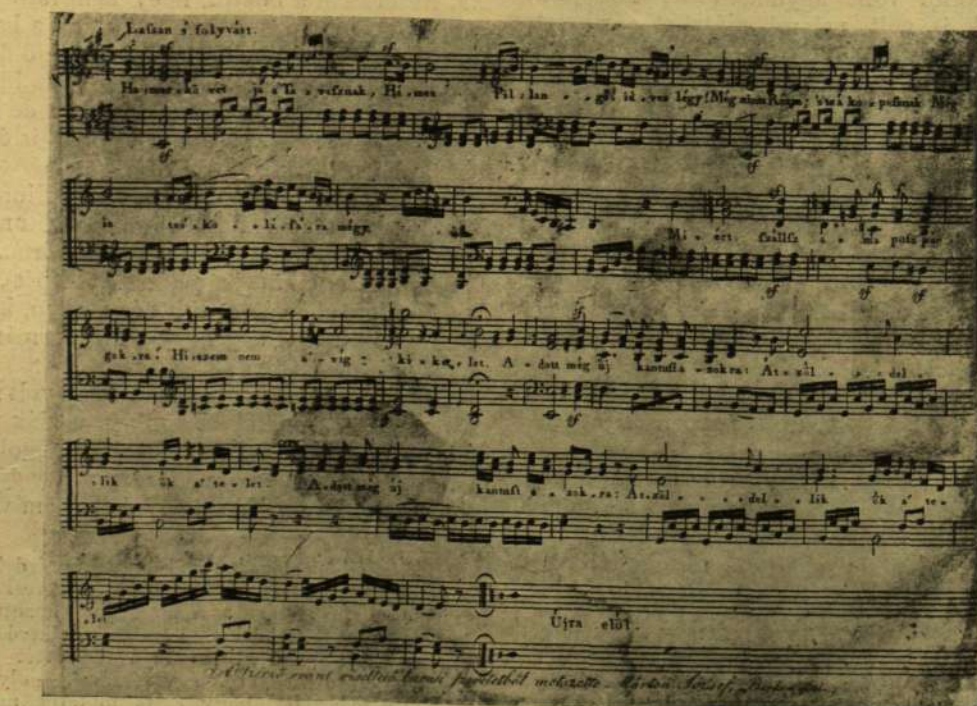
A Schweidel-család koszorúját a vértanú veje, Balogh Sándor, az országos 48-as honvédegyesület alelnöke, tette le hazafias beszéddel a szobor talapzatára.

A koszorúk elhelyezése után a «Himnusz» hangjai mellett vonult el a közönség a szobortól.

Délután két órakor pedig ünnepi lakomára gyűltek össze. Az első felköszöntőt Latinovics Pál főispán mondotta a királynak. Majd Kossuth Ferenc mondott felköszöntőt, a város boldogságára és ama szellemre ürtette poharát, a

SCHWEIDEL JÓZSEF SZOBRA ZOMBORBAN A LELEPLEZÉS UTÁN.

CSOKONAI «A PILLANÓHOZ» CÍMŰ KÖLTEMÉNYÉNEK HANGJEGYEI (ÁLLÍTÓLAG HAYDN MŰVE).

A DEBRECZENI CSOKONAI-KIÁLLÍTÁSBÓL. — Letzter J. fényképe.

